

Natuurpunt Studie 2010 in vogelvlucht

natuurpunt Studie

Natuurpunt Studie 2010 in vogelvlucht

natuurpunt Studie

2010, een miraculeus jaar...?

Voor wie aan natuurstudie doet, is elk jaar wel op één of andere manier speciaal, en dat houdt het ook bijzonder boeiend. 2010 zal bv. vooral herinnerd worden als eindelijk nog eens een zomer met veel dagvlinders en een najaar met uitzonderlijk veel Ruigpootbuizerds en met die schattige Witkopstaartmeesjes die voor het eerst op vele plaatsen in Vlaanderen opdaagden, ook aan de vetbollen voor het keukenraam.

Sinds we in 2008 van start gingen met www.waarnemingen.be, de portaalsite voor natuurwaarnemingen, werd pas echt duidelijk welk enorm natuurstudiepotentieel er in Vlaanderen aanwezig is. In 2010 brachten duizenden vrijwilligers opnieuw meer dan anderhalf miljoen waarnemingen bij elkaar van 10.000 verschillende soorten. Wie zijn die vrijwilligers? Wat drijft hen? Hoe kunnen we hen verder enthousiasmeren en steunen om individueel of in een netwerk op een leuke manier bruikbare natuurinformatie te verzamelen? Al dergelijke vragen leidden tot het samenwerkingmodel “zin in natuur.studie” dat dit jaar vorm kreeg.

In dit overzichtje vind je meer over dit model en over een aantal thema's waaraan de dienst Studie in 2010 werkte. We houden het bewust heel bondig bij enkele hoogtepunten. Wie meer wil lezen, vindt vast inspiratie in de verwijzingen bij de tekstjes of in de colofon.

Nooit eerder waren er in Vlaanderen zoveel gegevens over de natuur beschikbaar en het aantal digitale waarnemingen groeit nog steeds spectaculair. Veel natuurfenomenen kunnen nu in real-time gevolgd worden via het internet. Deze gegevens vormen tevens de onderbouw voor het documenteren van patronen in tijd en ruimte: artikels in Natuur.oriolus of Natuur.focus zijn bv. meer en meer gebaseerd op dit cijfermateriaal. Ook in andere context wordt de informatie reeds nuttig gebruikt; bv. bij het opmaken van instandhoudingsdoelstellingen of de beoordeling van de inplanting van windmolens.

Dit is echter nog maar het prille begin. Het structurele gebruik moet nog komen. We moeten trouwens nog leren om die geweldige grondstof volgens de noden gepast te gaan raffineren. Topstatistici hebben ondertussen reeds technieken en modellen ontwikkeld om de voornaamste tekortkomingen van dataportalen te omzeilen, zodat deze informatie zelfs gebruikt kan worden voor de strengste Europese monitoringsnoden. De nieuwe biodiversiteitstrategie van de Europese Commissie hecht overigens veel belang zowel aan monitoring als aan citizen science en Europa kijkt reikhalzend uit naar de informatie uit natuurdataportalen. Als nu ook de Vlaamse overheid deze grondstof nog naar waarde zou weten schatten, dan wordt het echt een miraculeus jaar. Dat is toch immanent!

Bron: WTV

Bron: WTV

Bron: VRT

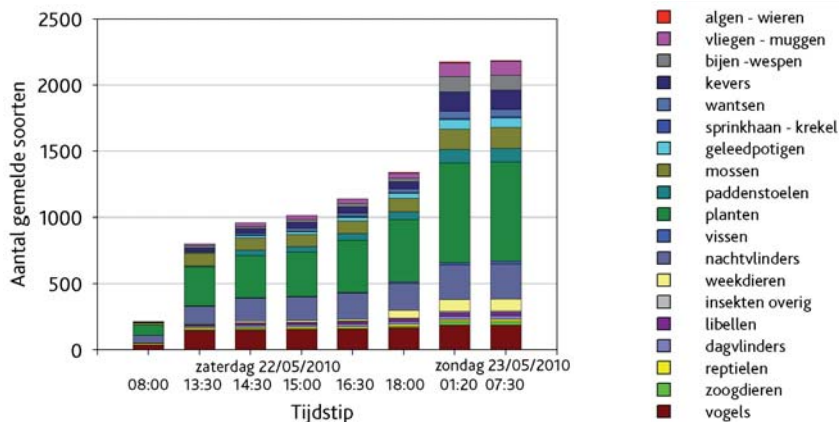
BIODIVERSITEIT
WAARNEMINGEN 39 000
SOORTEN 3 211

We brachten nog meer spanning in de uitdaging door er een wedstrijd van het 'meest biodiverse gebied' aan te koppelen. Gebieden die zich aanmeldde, kregen een aparte teller op de webpagina. Na de snelle start van het Schulensbroek zaten drie gebieden de laatste uren in een ware nek-aan-nek race en haalden

elk meer dan 900 verschillende soorten!

Hingene in Klein Brabant bij Bornem was uiteindelijk de winnaar met 944 ingevoerde soorten, slechts enkele soorten meer dan Landschap De Liereman in Turnhout.

Onderstaande grafiek toont de snelle stijging van het aantal ingevoerde soorten in de loop van het weekend., tot het doel 2010 soorten gehaald werd zondagochtend.

Deze actie bracht de alarmerende achteruitgang van onze biodiversiteit in de kijker, ook bij het brede publiek. Daarnaast stonden ook de duizenden natuurstudievrijwilligers eens in de schijnwerper. En dat verdienen ze!

Tel mee tot 2010 was een samenwerking van Natuurpunt Studie, de vele Natuurpunt-vrijwilligers en de Belgische Arachnologische Vereniging (ARABEL), Libellenvereniging Vlaanderen, Jeugdbond voor Natuur en Milieu (JNM), Vlaamse Werkgroep voor Bryologie en Lichenologie (VWBL) en de Vlaamse Vereniging voor Entomologie (VVE).

© An De Wilde

gebracht. Wilde bijen, toch ook niet zo'n evidente soortgroep, werden reeds 18.727 keer in de databank ingevoerd. De dynamiek rond www.waarnemingen.be en het natuur-forum leidde er toe dat bijenkenners elkaar vonden en een bijenwerkgroep oprichtten onder de koepel van Natuurpunt Studie.

Regioschermen

Ook de deelschermen die betrekking hebben op een welbepaalde regio, vallen goed in de smaak. Eind 2010 waren er al 70 regioschermen van evenveel werkgroepen en afdelingen, met in totaal meer dan 100 regiomodatoren. Zij beheren mee deze 'mini-versies' van www.waarnemingen.be waarin je een zicht krijgt op alle waarnemingen uit een bepaalde streek.

Mobiele toepassingen

Naast een offline applicatie voor PDA toestellen, werd in 2010 ook de mobiele website m.waarnemingen.be ontwikkeld. Hiermee kunnen via een smartphone waarnemingen worden geraadpleegd én gemeld in het veld. Dit soort toepassingen maakt het uitwisselen van waarnemingen nog sneller en inter-

actiever. 'Mobiel waarnemen' zal in de toekomst zeker nog aan belang winnen.

Toepassingen

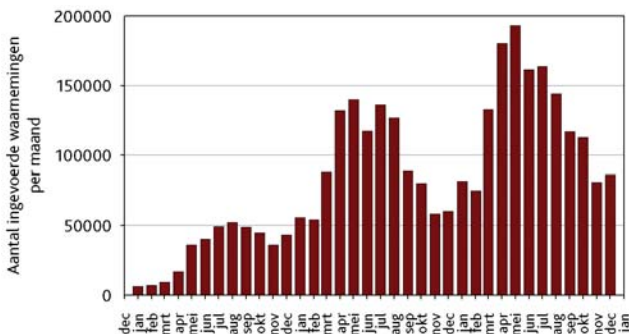
Waarnemingen.be vormt een onuitputtelijke bron van informatie. Veel van de cijfers in dit jaar-rapport zijn afkomstig van dit waarnemingen-portaal. Allerlei andere analyses staan op het programma. Doordat de kennis van zoveel waarnemers nu wordt gebundeld, kunnen analyses worden gedaan die voorheen niet mogelijk waren. Zo kan de waarnemers-dichtheid en zoekinspanning voor het eerst worden geschat, alsook de trefkans en de relatieve meldingsfrequentie van soorten. Al deze informatie draagt bij om de toestand van onze natuur beter te kunnen evalueren én opvolgen.

Enkele cijfers

De site is een hit! 1.187.984 bezoekers in 2010, dus ca. 100.000 per maand, waarvan 178.674 unieke bezoekers uit 126 landen; samen goed voor 15 miljoen paginabezoeken. Het aantal waarnemingen blijft ook elk jaar gestaag groeien.

Aantal ingevoerde waarnemingen 2008-2009-2010

Bron: waarnemingen.be

Torenvalken eten voornamelijk muizen. Hun broedsucces gaat op en neer met de cyclische veranderingen in het aantal muizen. 2007 was een jaar met heel veel muizen, in 2008 waren er redelijk veel muizen, maar 2009 was het slechtste van de laatste 20 jaar; in 2010 waren er weer meer. Te oordelen naar de afname van de waarnemingen viel de broedpopulatie van de Torenvalk in Vlaanderen op iets minder dan de helft terug tussen 2008 en 2010.

In de winter komen er ook Torenvalkjes van elders hier overwinteren en was de afname iets kleiner (-35%). Er waren echter grote regionale verschillen over alle seizoenen heen: in de Polders bleven de aantallen op peil, in de Zandstreek was er een afname van 20% na 2008, in de Zandleemstreek -40% en in de Kempen en de Leemstreek -50%.

© Herman Blockx

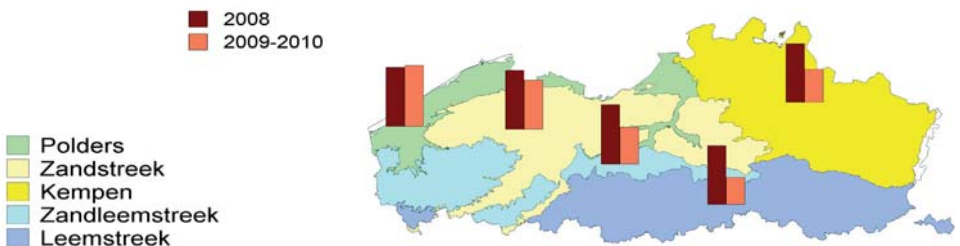
Grote gele kwikstaart

© Dieder Plu

Ijsvogel

Bron: Natuur.oriolus (2011): 77(2) 60-67

Regionale verschillen in de afname van het aantal gemelde Torenvalken in www.waarnemingen.be in de slechte muizenjaren 2009-2010 t.o.v. 2008, gecorrigeerd voor verschillen in zoekinspanning (n=19.601 waarnemingen).

De Knoflookpad: redding in zicht!?

De Knoflookpad is een bijzondere soort: een pad met het uitzicht van een kikker, die bij bedreiging naar knoflook ruikt en zeer grote larven heeft. Ook de ecologie is opmerkelijk: 's winters en overdag zitten ze tot enkele tientallen centimeters onder de grond. Zelfs in de voortplantingsperiode - wanneer veel andere soorten amfibieën gemakkelijk waarneembaar zijn - krijg je de Knoflookpad amper te zien. Vrouwtjes verlaten na de eileg quasi meteen de voortplantingspoel. Mannetjes houden zich langer op in het water, maar laten hun zachte, klokkenderoep horen van op de vijverbodem. Enkel op warme, regenachtige dagen wordt uitzonderlijk al eens een foeragerend exemplaar gevonden. Een ontmoeting met een Knoflookpad is dan ook een zeldzaamheid. Zijn levenswijze en beperkte verspreiding maakt dat de soort helaas ongekend en dus onbemind is.

In Vlaanderen komen wellicht nog amper vier populaties voor. In 2007 werden slechts twaalf roepende mannetjes gehoord. Er werden met spoed specifieke beheermaatregelen genomen, zoals het visloos maken van het voort-

plantingshabitat en het laten mineraliseren van de sliblaag op de bodem. In 2009 werden opnieuw 43 mannetjes waargenomen en werd opnieuw voortplanting vastgesteld op twee locaties. Dat geeft weer hoop, want rond de eeuwwisseling werd de soort quasi opgegeven.

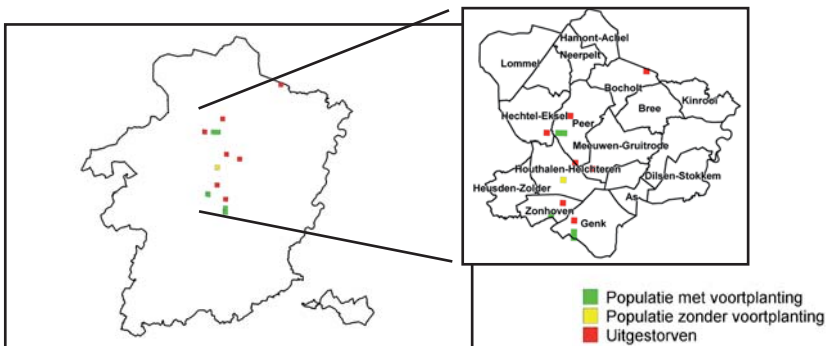
Is er dan toch nog een toekomst voor de soort in Vlaanderen? Het lijkt onwaarschijnlijk dat de Knoflookpad gered kan worden door optimalisatie van het habitat alleen. De populaties telden ooit minder dan tien individuen. Inteeft en verlies aan genetisch variatie gaan dan voor problemen zorgen. Dieren uitwisselen kan dan nodig worden. Alleen zo zullen opnieuw duurzame populaties kunnen ontstaan.

© Jan Van Der Voort

Knoflookpad

Verspreidingsgebied van de Knoflookpad in Limburg in 2010

Staatmees © Dieder Plu

Witkoppige Staartmees © Jan Geens

Witkopstaartmeesjes: nieuw voor Vlaanderen!

In het noordoosten van Europa hebben Staartmezen een volledig spierwitte kop. In de Baltische staten zijn deze vogels onregelmatige doortrekkers, maar ze kwamen voor zover we weten nog nooit tot in Vlaanderen.

Op 12 oktober 2010 was er een eerste waarneming van vijf Witkopstaartmezen in Mol en op 17 oktober werden er elf samen gerindt te Herselt. Vanaf 19 oktober waren er dagelijks waarnemingen van echte Witkopstaartmezen in Vlaanderen. Eerst werden de witkoppen vooral aan de kust opgemerkt, maar na verloop zaten ze over heel het land en bij voorkeur in en rond de grote steden (grotere waarnemingsdichtheden rond de voedertafels). De invasie bereikte een piek eind november, maar heel de winter bleven er vogels aanwezig. Het laatste groepje van drie werd op 13 maart gefotografeerd in het Schulensbroek.

Voor deze invasie waren er geen gevallen aanvaard van Witkopstaartmezen in Vlaanderen. Naar aanleiding van deze invasie postten enkele waarnemers oudere, maar gedocu-

menteerde waarnemingen uit 2003 en uit de winter 2009-2010 op www.waarnemingen.be.

Witkoppige 'gewone' Staartmeesjes bestaan ook en komen in Vlaanderen heel het jaar in klein aantal voor. Ook deze vogels waren de afgelopen winter plots opvallend talrijker, met soms meerdere vogels in een groepje. Daar zaten wellicht dus ook trekkers tussen.

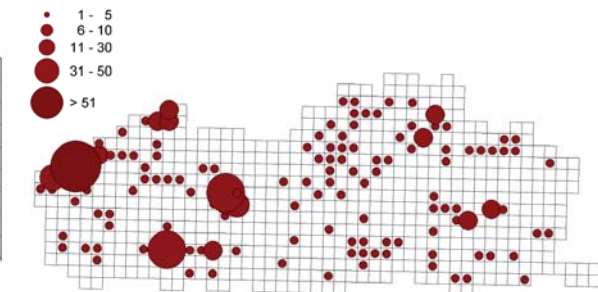
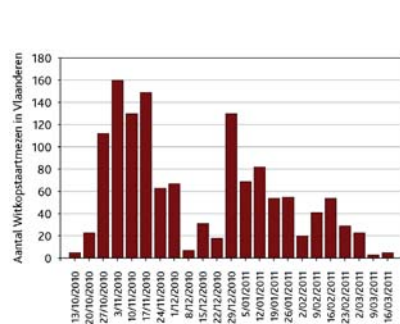

Witkopstaartmees

© Johan Buckens

Aantal Witkopstaartmezen in Vlaanderen in de winter 2010-2011

Bron: waarnemingen.be

Aantal gemelde Witkopstaartmezen in Vlaanderen per 5x5 km² hok

© Wouter Vanreusel

Ook soorten die de laatste tien jaar sterk afnamen zoals Citroenvlinder en Kleine vos vertonen herstel. Enkel het Bont zandogje lijkt ietwat achteruit te gaan, maar uit andere tellingen weten we dat deze in de jaren voor de start van de tellingen zijn leefgebied sterk uitbreidde. De piek bij de Distelvlinder toont duidelijk de enorme invasie van deze trekvlinder in 2009.

Naast een telweekend begin augustus zijn er ook maandelijkse tellingen. Hieruit kunnen bijvoorbeeld de vliegperiodes van een soort doorheen het jaar en veranderingen tussen jaren afgeleid worden. Zo herkennen we in de grafiek van de Kleine vos duidelijk de twee generaties, maar ook de veel hogere aantallen in 2009-2010 vergeleken met 2007-2008, wat duidelijk het herstel van deze soort illustreert.

© Edwin Baert

Kleine Vos

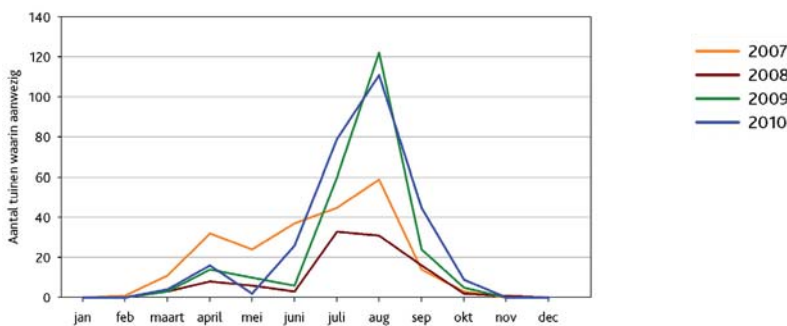

© Marc Herremans

Citroenvlinder

Herstel Kleine Vos

Bron: vlindermee.be

V.l.n.r.: Koperuil, Nunvlinder, Zwarte-c-uil, Schedeldrager

© Marc Herremans

sommige soorten was die toename heel fors: de voorjaarsuilen (in deze analyse vertegenwoordigd door Kleine en Variabele voorjaarsuil en Nunvlinder) beleefden hoogdagen met resp. 79%, 115% en 103% vooruitgang t.o.v. 2009. Voor andere soorten ging het eerder om een herstel na een dip in de laatste jaren (bv. Huismoeder). Dergelijke sterke variaties van jaar tot jaar zijn bij nachtvinders vrij normaal en illustreren de moeilijkheid om langetermijntrends te detecteren bij deze soorten.

Vier achteruitgaande huis-, tuin- en keukensmotten

Bij de verliezers schieten er enkele soorten uit: de zeer algemene Zwarte-c-uil bv., die in 2009 een topjaar kende, stond in 2010 op 62% verlies. Daarnaast behoren Gewone breedvleugeluil, Schedeldrager, Koperuil, en Bruine snuituil tot de grootste verliezers. Het zijn alle weinig kieskeurige soorten die zowel in stedelijke als natuurrijke omgeving voorkomen. Hun achteruitgang werd echter al eerder ingezet: bij de eerste twee soorten bedraagt de afname de afgelopen twee jaar nl. meer dan 90%.

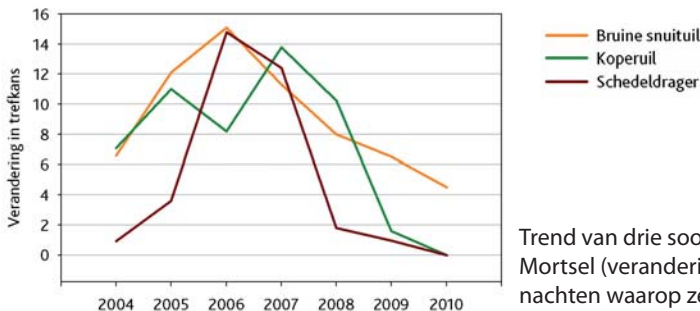
De redenen van deze variaties zijn nog niet

gekend. Enkel voor de Schedeldrager, een relatieve nieuwkomer uit het zuiden, is het waarschijnlijk dat de twee opeenvolgende strengere winters de soort gedecimeerd hebben. De overige zijn soorten met een lange vliegtijd in twee generaties, geen habitatspecialisten en ze gebruiken meerdere waardplanten: dat zijn kenmerken van robuuste soorten, wat eerder in hun voordeel zouden moeten spelen.

Of deze negatieve trends zich doorzetten, valt af te wachten. Een langere tijdreeks uit een Antwerpse stadstuin wijst erop dat er wellicht sprake is van cyclische variaties met nu een neerwaartse trend na de topjaren 2006 en 2007. Om na te kunnen gaan of soorten echt een cyclisch populatieverloop hebben op langere termijn, moet de huidige monitoringinspanning nog jaren worden volgehouden. Dat we anno 2011 slechts van één locatie een iets langer lopende tijdsreeks hebben, is tekenend voor het enorme kennishiaat bij de nachtvinders. Nieuwe vrijwilligers zijn dan ook van harte welkom om het enige meetnet te versterken waar je letterlijk informatie verzamelt terwijl je slaapt!

Trend van drie soorten in stadstuin te Mortsel

Bron: nachtvlindermeetnetwerk

Trend van drie soorten in een stadstuin te Mortsel (verandering van de fractie van de nachten waarop ze gevangen werden).

Colofon

Tekst: Marc Herremans, Krien Hansen, Wouter Vanreusel, Dominique Verbelen, Iwan Lewylle, Angela Bartels, Wim Veraghtert, Gerald Driessens.

Cover: mozaiek Natuur.focus 2010 © An De Wilde

Pluim: © Maarten Jacobs

Eindredactie: Marc Herremans & Pieter Van Dorselaer

Vormgeving: Karin Gielen & Pieter Van Dorselaer

Wijze van citeren:

Natuurpunt Studie 2010 in vogelvlucht. Rapport Natuur.studie 2011/7, Natuurpunt Studie, Mechelen, België.

© 2011 - Natuurpunt Studie, Coxiestraat 11, 2800 Mechelen, België.

Alles uit dit rapport mag worden overgenomen mits bronvermelding, behalve de foto's, waarvan het copyright bij de fotografen blijft.

Kijk ook eens naar:

Onze publicaties:

- > www.natuurpunt.be > **Natuurstudie** > **rapporten** (studierapporten)
- > www.natuurpunt.be > **Natuurstudie** (totaaloverzicht per jaar)

Overzichten projecten:

- > www.telmee.be: per project

Waarnemingenportaal:

- > www.waarnemingen.be

Enkele grote werkgroepen:

- > www.hylawerkgroep.be
- > www.zoogdierenwerkgroep.be
- > www.vlindermee.be

en uiteraard...:

- > www.natuurpunt.be

Voor verdere info: studie@natuurpunt.be